

Lainvalmisteluosasto
Lainsäädäntöneuvos Jaakko Rautio
Lainsäädäntöneuvos Ville Hinkkanen

11.1.2016

OM 8/41/2015

OIKEUSPROSESSIEN KEVENTÄMINEN

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Kokoonpanojen keventäminen yleisissä tuomioistuimissa	2
2.1	Käräjäoikeudet	2
2.2	Hovioikeudet	5
2.3	Korkein oikeus	8
3	Käräjäoikeuden kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentaminen	10
4	Yhden kosketuksen periaate	14
5	Syytetyn velvollisuuden osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin lieventäminen	15
5.1	Käräjäoikeus	15
5.2	Hovioikeus	18
6	Videoyhteyden käytön laajentaminen	21
7	Yhteen veto	26

1 Johdanto

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelman (2015) mukaan oikeusprosesseja nopeutetaan ja mahdollistetaan tuomioistuinten keskittyminen ydintehtäviin sekä lyhennetään tuomioistuinten käsittelyaikoja muun muassa joustavoittamalla tuomioistuinten kokoonpanosäännöksiä. Tuomioistuinten digitalisoimista edistetään mm. lisäämällä videokuulemisen käyttöä.

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman (2011) mukaisesti laadittiin oikeudenhoidon uudistamisohjelma, joka sisältää horisontaalisia ja sektoreita koskevia toimenpiteitä sekä oikeusministeriön hallinnonalaa koskevan sopeuttamisohjelman (Oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 16/2013; Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 51/2013). Vuosille 2016–2019 hyväksytyn julkisen talouden suunnitelman mukaan oikeudenhoidon uudistamisohjelman toimenpiteitä jatketaan (VNS 1/2015 vp). Ohjelman hankkeilla pyritään siihen, että oikeusturva voidaan varmistaa, vaikka oikeudenhoitoon kohdistuu menopaineita ja säästöjä.

Tässä arviomuistiossa pyritään edelleen kehittämään oikeudenhoidon uudistamisohjelmaan sisältyviä ehdotuksia ja arvioimaan mahdollisia jatkotoimia rikos- ja riitaprosessien kannalta. Muistioon on pyritty myös etsimään muita mahdollisia kehittämiskohteita. Tarkoituksena on sopeuttaa tuomioistuinlaitoksen toimintaa vastaamaan valtiontalouden kehyksiin (2016–2019) jo sisältyviä tuomioistuinten toimintamenojen säästöjä [esimerkiksi harmaan talouden torjuntaan liittyvän lisämäärärahan päätyminen, toimintamenojen tuottavuussäästö ja palkkaliikumassäästö, toimintameno säästö (HO 2015)], jotka eivät liity mihinkään yksittäiseen lainsäädäntöhankkeeseen. Edellä mainitut säästöt merkitsevät tuomioistuinten toimintamenoihin (momentit 25.10.01, 02 ja 03) vuonna 2019 noin 8,7 miljoonan euron vähennystä vuoteen 2014 verrattuna, kun säästöjen lisäksi myös tasokorotukset ja määrärahalisäys sisäiseen turvallisuuteen ja oikeudenhoitoon (HO 2015) otetaan huomioon. Nyt tarkasteltavilla toimenpiteillä on myös tarkoitus osaltaan sopeuttaa tuomioistuinten talous jo tehdyistä säästöpäätöksistä johtuvaan tiukkenevaan menokehyykseen, eikä toimenpiteiden johdosta siten enää voida tehdä kehyksiin uusia säästöjä.

2 Kokoonpanojen keventäminen yleisissä tuomioistuimissa

Oikeudenhoidon uudistamisohjelman ehdotus 22: Joustavoitetaan tuomioistuinten kokoonpanosäännöksiä – lyhyen ja keskipitkänaikavälin tavoite

Selvitetään mahdollisuudet nykyistä joustavampien ratkaisukokoonpanojen käyttöön asian laadun mukaisesti. Arvioidaan esimerkiksi mahdollisuudet supistaa korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukokoonpanoja valituslupa-asioissa. Tavoitteena on, että henkilöresurssit kohdennetaan ennen muuta vaativimpien asioiden käsittelyyn. Rutiiniluontoisemmissa asioissa käytetään tavanomaista peruskokoonpanoa suppeampaa kokoonpanoa. Tuomioistuimilla tulisi olla nykyistä laajempi harkintamahdollisuus kokoonpanon määräämisessä kuitenkin siten, että asia voidaan aina sen laadun sitä edellyttäessä siirtää laajempaan ratkaisukokoonpanoon.

Säästövaikutus: kohtalainen / merkittävä. Säästön arvioidaan syntyvän ratkaisukokoonpanoon osallistuvien määrän vähenemisestä, henkilöstön työpanoksen oikeasta kohdentamisesta sekä päällekkäisen työn poistumisesta.

Ehdotuksen 24 mukaan pidemmällä aikavälillä koko lautamiesjärjestelmästä olisi syytä luopua.

Kokoonpanojen osalta on aiheellista ottaa huomioon se yleismaailmallisesti omaksuttu ajatusmalli siitä, että kokoonpanon tulee olla pääasia ratkaistaessa sitä vahvempi, mitä ylemmäs oikeusastejärjestyksessä mennään. Vähintäänkin kokoonpanon on oltava ylemmässä tuomioistuimessa yhtä vahva kuin alemmassa asteessa.

2.1 Käräjäoikeudet

Käräjäoikeuden päätösvaltainen peruskokoonpano koostuu rikosasiassa puheenjohtajasta ja kahdesta lautamiehestä. Asian laadun tai muun erityisen syyn vuoksi rikosasia voidaan myös käsitellä

kolmen ammattituomarin kokoonpanossa (oikeudenkäymiskaari, OK 2:1). Ensiksi mainittua ns. lautamieskokoonpanoa voidaan vahvistaa yhdellä tuomarilla tai lautamiehellä taikka molemmilla (OK 2:2).

Yhden tuomarin kokoonpanossa voidaan käsitellä asia, jossa syytteessä tarkoitettu teosta voidaan tuomita enintään kaksi vuotta vankeutta. Lisäksi yksi tuomari voi käsitellä yhdeksän eri rikosta (ns. listarikokset OK 2:6:ssä: virkamiehen väkivaltainen vastustaminen, törkeä varkaus, törkeä kavallus, törkeä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, törkeä kätkemisrikos, törkeä vahingonteko, törkeä petos, törkeä maksuvälinepetos ja törkeä tietomurto) tai näiden rangaistavaa yritystä koskevan asian, vaikka rikoksesta säädetty maksimirangaistus on yli kaksi vuotta vankeutta. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, ROL) 5 a luvussa tarkoitettussa kirjallisessa menettelyssä yksi tuomari muodostaa päätösvaltaisen kokoonpanon. Menettelyssä voidaan tutkia syyte, jossa tarkoitettu rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta ROL 5 b luvussa tarkoitettussa tunnustamisoikeudenkäynnissä riittää yhden tuomarin muodostama kokoonpano (OK 2:6a). Rikoksesta ei saa olla säädetty ankarampaa rangaistusta kuin kuusi vuotta vankeutta.

Lautamiehiä ei ole hovioikeuksissa tai korkeimmassa oikeudessa. Lautamiehet eivät osallistu riita-asioiden käsittelyyn kärjäoikeudessakaan lukuun ottamatta maa-oikeusasioita, ks. kiinteistönmuodostamislain (554/1995) 243 §.

Rikosprosessin tehostamisen näkökulmasta voidaan pohtia, voidaanko rikosasiat käsitellä nykyistä suppeammissa kokoonpanoissa. Ensinnäkin voidaan kysyä, voidaanko luopua lautamiehistä, jotka ovat tuomioistuimen maallikkojäseniä ja joilta ei edellytetä oikeustieteellistä koulutusta. Vaihtoehtoisesti voidaan kysyä, voitaisiinko yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaa laajentaa nykyisestä lautamieskokoonpanoon toimivaltaan puuttumatta. Lautamiesjärjestelmästä seuraavista kustannuksista on kuitenkin syytä huomata, että lautamiesten vähentäminen nykyisestä ei tuottaisi juttumäärän vähenemiseen suoraan verrannollisia säästöjä, koska järjestelmän kiinteät, hallinnolliset kustannukset eivät vähene vastaavalla tavalla.

Lautamiesjärjestelmää on arvioitu useaan otteeseen (esim. de Godzinsky – Ervasti, Lautamiehet tuomareina, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 162, Helsinki 1999, Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö KM 2003:3 s. 173–188, HE 85/2008 vp – LaVM 11/2008 vp, HE 4/2014 vp – LaVM 3/2014 vp). Lautamiesten osallistuminen lainkäyttöön on viime kädessä poliittinen kysymys, ei oikeudellinen. Esimerkiksi perustuslaista tai kansainvälisistä ihmisoikeusvelvoitteista ei seuraa vaatimusta maallikotuomareiden käyttämisestä.

Lautamiesten määrän vähentäminen kahdesta yhteen ei vaikuta perustellulta. Lautamiesten poistaminen kokonaisuudessaan merkitsisi ilman muita lainsäädäntömuutoksia sitä, että valtaosa rikosasioista ratkaistaisiin yhden ammattituomarin kokoonpanossa. Lautamiehistä luopuminen voisi vapauttaa resursseja käyttämään enemmän kolmen tuomarin kokoonpanoa, mutta ei liene tarkoituksenmukaista säätää kolmen tuomarin kokoonpanoa pakolliseksi miltään osin. Hallitusohjelman

ja oikeudenhoidon uudistamisohjelman joustavuustavoitetta vastaan olisivat ehdottomat säännökset esimerkiksi kahden tai kolmen tuomarin kokoonpanosta. Esimerkiksi rangaistusmaksimista ei sinänsä voida päätellä, onko kysymyksessä laaja tai vaikea asia. Vastaavasti kuin nykyisin vaihtoehtona olisi kolmen tuomarin kokoonpano vaativissa asioissa.

Toinen vaihtoehto olisi pysyttää lautamiehet, mutta laajentaa yhden tuomarin kokoonpanon päätösvaltaa. Maltillisimpana ratkaisumallina olisi arvioida rikosnimikekohtaisesti, mitä rikoksia voitaisiin lisätä OK 2:6:ssä olevaan listaan, mutta yleisimmät rikokset ovat jo siinä.

Vaihtoehtona voisi olla myös yhden tuomarin kokoonpanon päätösvalan laajentaminen nostamalla OK 2:6:ssä säädettyä maksimirangaistusta kahdesta vuodesta. Rikoslainsäädännössä on rikoksia, joista säädetty ankarin rangaistus on kolme vuotta vankeutta. Rajan nostamisella kolmeen vuoteen ei kuitenkaan olisi kovin suurta merkitystä käytännössä, koska tällaisia rikosnimikkeitä on vain noin viisitoista.

Rajan korottamisella neljään vuoteen olisi selvästi suurempi merkitys. Tällaisia rikosnimikkeitä on noin kuusikymmentä. Vielä voitaisiin harkita rajan asettamista kuuteen vuoteen (noin kolmekymmentä rikosnimikettä). Vertaillen voidaan todeta, että tunnustamisoikeudenkäynnistä yksi tuomari voi tutkia ja ratkaista asiat, joissa rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on kuusi vuotta vankeutta eräin seksuaali- ja väkivaltarikoksia koskevin poikkeuksin (ROL 1:10). Tällaiset muutokset tekisivät lautamieskokoonpanot erittäin harvinaisiksi, joka taas johtaisi kysymään, tulisiko lautamiesjärjestelmä lopettaa kokonaan.

Käräjäoikeuksissa on myös tuomioistuinharjoittelua suorittavia käräjänotaareja. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan heidän toimivaltaansa lähdetä lähemmin arvioimaan, koska asia liittyy vireillä olevaan tuomioistuinlaki-hankeeseen.

Taloudelliset vaikutukset

Yhden tuomarin kokoonpanoon siirtyvien asioiden lukumäärä. Rekisterimerkintärikoksen lisääminen yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaa siirtäisi kokoonpanoon vuosittain arviolta 250 uutta asiaa. Tämä on tarkoitus toteuttaa tuomioistuinlain yhteydessä. Käyttöalan piiriin kuuluvien rikosten enimmäisrangaistuksen korottaminen kolmeen vuoteen siirtäisi kokoonpanoon vain noin 170 asiaa lisää, yleisimpinä rikosnimikkeinä oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen (88 asiaa vuonna 2014) ja perätön lausuma tuomioistuimessa (32 asiaa). Enimmäisrangaistuksen korottaminen neljään vuoteen siirtäisi lautamieskokoonpanosta pois vielä 1 200 asiaa, yleisimpinä rikosnimikkeinä törkeä kirjanpitorikos (467 vuonna 2014), lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (250), törkeä velallisen epärehellisyys (130) ja törkeä veropetos (104). Korottaminen kuuteen vuoteen siirtäisi edelleen vajaat 800 asiaa, ennen kaikkea ryöstöt ja niiden yritykset (520) sekä raiskaukset (158).

Yksikkökustannukset. Välittömät lautamiesmenot eli lautamiehille maksetut istuntopalkkiot, ansiomenetyskorvaukset, näihin liittyvät sivukulut ja matkamenot olivat 1,935 miljoonaa euroa vuonna 2014. Lisäksi lautamiesjärjestelmästä aiheutuu välillisiä hallintokustannuksia.

Yhden lautamieskokoontuomarin ratkaistun asian kustannukset käräjäoikeudessa olivat vuonna 2014 noin 2 066 euroa ja yhden tuomarin kokoonpanossa ratkaistun asian kustannukset noin 726 euroa. Yksikkökustannukset sisältävät muun muassa henkilöstö- ja toimitilakustannukset, palkallisen poissaolon ja it-vakiopalvelut. Yksikkökustannusten erotusta ei kuitenkaan voida ottaa suoraan kustannusarvion perustaksi, koska yhden tuomarin kokoonpanossa nykyään ratkaistavat asiat ovat vähemmän vaativia ja yksinkertaisempia kuin lautamieskokoontuomarin ratkaistavat. Lähimmäksi todellista kustannusten muutosta päästäneen arvioimalla, mikä osuus nykyisin lautamieskokoontuomarin käsittelyjen asioiden kustannuksista aiheutuu lautamiehistä, ja olettamalla, että virkatuomarien työ määrä säilyisi ennallaan. Välittömien lautamiesmenojen osuus lautamieskokoontuomarin ratkaistun asian kustannuksista oli viime vuonna 410 euroa, muiden kustannusten kuten virkatuomarin ja kanslian osuus puolestaan 1 656 euroa. Siirtämällä asia lautamieskokoontuomarin kokoonpanoon saavutettaisiin siten noin 410 euron säästö/asia.

Kustannusvaikutukset. Luopumalla lautamiesjärjestelmästä kokonaan voidaan arvioida saavutettavan vähintään 1,9 miljoonan euron vuotuinen säästö. Jos järjestelmä säilytetään, mutta yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaa laajennetaan, jää säästö tätä pienemmäksi.

Jos oletetaan, että kaikki yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalan piiriin siirtyvät asiat siirtyisivät pois lautamiesjärjestelmän piiristä myös tosiasiallisesti, merkitsisi rekisterimerkintärikosta koskeva muutos noin 0,1 miljoonan euron vuotuisia säästöä, enimmäisrangaistuksen korottaminen kolmeen vuoteen noin 0,17 miljoonan euron säästöä (0,07 milj. e:n lisäsäästö edelliseen verrattuna), korottaminen neljään vuoteen n. 0,66 milj. euron säästöä ja korottaminen kuuteen vuoteen noin 1,0 miljoonan euron kumulatiivista säästöä.

Oletus on optimistinen, koska lautamieskokoontuomarin ratkaistaan nykyäänkin asioita, jotka voitaisiin käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa, erityisesti pahoinpitelyitä ja törkeitä rattijuopumuksia. Toisaalta asiamäärät on laskettu syyksi luetuista rikosnimikkeistä, jotka ovat lievempiä kuin syytteiden sisältämät nimikkeet — joiden mukaan kokoonpano määräytyy — mistä seuraa, että arvioidut lukumäärät ovat taas todellista pienempiä.

2.2 Hovioikeudet

Hovioikeudessa pääsäännön mukaan kokoonpanoon kuuluu kolme ammattituomaria (OK 2:8). Yksi tuomari voi kuitenkin:

- 1) päättää, että jatkokäsittelylupa myönnetään;
- 2) ratkaista asian, jos valitus on peruutettu kokonaan;
- 3) ratkaista rangaistukseen tuomitsemista koskevan asian, jos vastaaja on kuollut;

- 4) ratkaista sakon muuntorangaistuksen määräämistä koskevan asian;
- 5) ratkaista puolustajan, asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan ja tukihenkilön määräämistä hovioikeudessa koskevan asian;
- 6) ratkaista oikeusavun myöntämistä tai lakkaamista, oikeusavustajan määräämistä, hänen määräyksensä peruuttamista tai toisen avustajan määräämistä hovioikeudessa koskevan asian;
- 7) ratkaista turvaamistointia sekä täytäntöönpanon kieltämistä tai keskeyttämistä koskevan asian;
- 8) määrätä yksityishenkilön velkajärjestelystä annetussa laissa (57/1993) ja yrityksen saneerauksesta annetussa laissa (47/1993) tarkoitetuista väliaikaisista kielloista;
- 9) ratkaista, onko liiketoimintakieltoon määräämistä tai sen pidentämistä koskevaa päätöstä sekä lähestymiskieltoon määräämistä koskevaa päätöstä noudatettava muutoksenhausta huolimatta;
- 10) muuttaa tai täsmentää lapsen tapaamisoikeutta koskevia ehtoja hovioikeuskäsittelyn ajaksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (619/1996) tarkoitettussa asiassa;
- 11) ratkaista vasta hovioikeudessa esitetyn vangitsemis- tai matkustuskieltovaatimuksen;
- 12) päättää todistelukustannusten maksamisesta silloin, kun toimitettavaksi määrättyä pääkäsittelyä ei pidetä.

Eräitä asiaryhmiä voitaisiin harkita lisättäväksi luetteloon asioista, joissa yksi tuomari voi ratkaista asian hovioikeudessa. Yleisesti voisi harkita luetteloon lisättäväksi asiat, joissa haetaan muutosta kärjäoikeuden esitutkintalain (805/2011, ETL) tai pakkokeinolain (806/2011, PKL) nojalla tekemään päätökseen. Yksi tuomari voi nykyisin ratkaista OK 2:7.2:n 7 kohdan mukaan turvaamistointia koskevan asian ja 11 kohdan mukaan vasta hovioikeudessa esitetyn vangitsemis- tai matkustuskieltovaatimuksen.

Esitutkintalain lisäämisellä ei olisi juurikaan käytännön merkitystä, koska kysymykseen tulisivat ns. niskoittelevan todistajan kuulustelua tuomioistuimessa (ETL 7:9) ja avustajan kelpoisuutta koskevat ratkaisut (ETL 11:3). Suurempi merkitys olisi pakkokeinolain nojalla tehtävillä kärjäoikeuden ratkaisuilla vangitsemisesta (PKL 3:19), yhteydenpidon rajoittamisesta (PKL 4:6), matkustuskiellosta (PKL 5:12), vakuustakavarikosta (PKL 6:9), takavarikosta ja asiakirjan jäljentämisestä (PKL 7:22), etsintävaltuutetun palkkiosta ja korvauksesta (PKL 8:10), sinetöidyn aineiston hyödyntämisestä (PKL 8:12), erityisen kotietsinnän toimittamisesta (PKL 8:17), kotietsinnän laillisuudesta (PKL 8:18), salaisista pakkokeinoista sekä julkisiasiamiehestä (PKL 10:43–46) sekä salaisen pakkokeinon käytöstä ilmoittamisen lykkäämisestä ja ilmoittamatta jättämisestä (PKL 10:60).

Monilta osin nämä asiat koskevat väliaikaisia tai määräaikaisia toimenpiteitä, jotka on myös käsiteltävä kiireellisinä. Samat näkökohdat puoltavat sitä, että yhden tuomarin kokoonpano voisi yleisesti ratkaista mainittujen lakien perusteella vasta hovioikeudessa esitetyn vaatimuksen, kuten on jo OK 2:7.2:n 11 kohdassa säädettyjen ankarampien pakkokeinojen, vangitsemisen ja matkustuskiellon, osalta säädetty. Mahdollista olisi myös jättää osa asioista kolmen tuomarin kokoonpanon varaan, esimerkiksi salaisia pakkokeinoja koskevat asiat.

OK 2:8.2:n 4 kohdan mukaan yksi tuomari voi ratkaista sakon muuntorangaistusta koskevan asian hovioikeudessa. Myös yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain (400/2015) mukaan kärjäoikeus voi muuntaa yhdyskuntaseuraamuksen (yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus, ehdollinen vankeus, jonka tehosteeksi on tuomittu valvontaan, ja nuorisorangaistus) muuksi rangaistukseksi tai määrätä toisenlaisen rangaistuksen. Vastaavalla tavalla kuin sakon muuntamisen kyseessä ollen tuomioistuin ei tutki rikosta, jonka perusteella yhdyskuntaseuraamus on määrätty. Ensisijaisesti tuomioistuin tutkii, onko seuraamuksen ehtoja törkeästi rikottu. Vastauksen ollessa myöntävä tuomioistuin määrää sanotulla tavalla seuraamuksen. Yhden tuomarin kokoonpanon toimivaltaa hovioikeudessa voitaisiin harkita laajennettavaksi koskemaan yhdyskuntaseuraamuksen muuntamista.

Kärjäoikeuden antamista pääasiallisiin tehtäviin valituksia ei ole aihetta lähteä tarkastelemaan, koska vastikään jatkokäsittelylupaa koskevaa sääntelyä muutettiin (Laki oikeudenkäymiskaaren 25 ja 25 a luvun muuttamisesta, 386/2015, voimaan 1.10.2015). Muutoksen jälkeen jatkokäsittelylupa tarvitaan aina riita-asioissa (mukaan lukien hakemusasiat) sekä rikosasiassa, jos tuomittu rangaistus on enintään kahdeksan kuukautta vankeutta. Sanottu koskee niin syyttäjää, asianomistajaa kuin tuomittuakin. Aiemmin riita-asioissa tarvittiin jatkokäsittelylupa, jos häviöarvo oli enintään 10 000 euroa. Hakemusasioissa ei jatkokäsittelylupaa tarvittu. Syytetty tarvitsi jatkokäsittelyluvan, jos hänet oli tuomittu enintään 4 kuukauden vankeusrangaistukseen. Syyttäjä ja asianomistaja tarvitsivat luvan, jos valitus koski rikosta, josta rangaistus on sakkoa tai enintään 2 vuotta vankeutta.

Lisäksi yhden tuomarin kokoonpanoa voitaisiin käyttää niissä ylimääräistä muutoksenhakua koskevissa tilanteissa, kun kärjäoikeus on käsitellyt omaa tuomiotaan koskevan muutoksenhaun OK 31:14a:n nojalla. Pykälän mukaan tuomion purkamista haetaan siltä tuomioistuimelta, jonka tuomiota hakemus koskee, jos hakemus tarkoittaa rikosasiassa annetun tuomion purkamista tai oikaisemista siksi, että henkilöä on käsitelty toisena tai väärällä nimellä, poissaolon johdosta määrätyn seuraamuksen poistamista laillisen esteen vuoksi tai tuomion purkamista tai oikaisemista 31 luvun 9 a §:n nojalla. Viitatussa pykälässä säädetään siitä, että lainvoiman saanut tuomio rikosasiassa voidaan purkaa eräissä yhteisen rangaistuksen määrittämiseen liittyvissä tilanteissa.

OK 31:14a:ssä tarkoitetut tilanteet ovat lähtökohtaisesti ongelmattomia. Lisäksi asia olisi tutkittu jo kertaalleen kärjäoikeudessa ennen kuin hovioikeus ottaa asiaan kantaa. Ylimääräisessä muutoksenhaussa tutkitaan ensisijaisesti, onko edellytyksiä poistaa tai purkaa ratkaisua. Jos vastaus on myöntävä, asia voidaan tarpeen mukaan palauttaa uudestaan käsiteltäväksi alempaan oikeusasteeseen tai myös oikaista muutoksenhaun alaista ratkaisua suoraan. Vastaavasti voitaisiin menettellä, kun kärjäoikeus on käsitellyt ylimääräisen muutoksenhaun sakon ja rikesakon määrittämisestä annetun lain (754/2010) 36 §:n mukaisesti. Sanottu laki ei ole vielä voimassa.

Myös riita-asioiden osalta olisi aiheellista harkita, onko sellaisia asiaryhmiä, jotka yksi tuomari voisi jatkossa ratkaista. Ainakin OK 31:14a:ssä tarkoitetut ylimääräistä muutoksenhakua riita-asiassa voisivat myös kuulua yhden tuomarin päätösvaltaan.

Periaatteessa voitaisiin harkita myös sitä, että käräjäoikeudessa tai hovioikeudessa jotkin asiaryhmät osoitettaisiin kahden tuomarin kokoonpanoon. Tällaiselle kokoonpanolle ei kuitenkaan vaikuta olevan erityistä tarvetta, koska yhden tuomarin kokoonpanon vaihtoehtona on kolmen jäsenen kokoonpano.

Taloudelliset vaikutukset

Hovioikeudet ratkaisivat vuonna 2013 yhteensä 218 pakkokeinoasiaa, 78 yhdyskuntapalvelun muuntoa ja 145 rikosasioita koskevaa kantelua (Tilastokeskus, Hovioikeuksien toiminta 2009–2013). Yhden tuomarin kokoonpanoon voitaisiin siten siirtää noin 440 asiaa.

Tuomarien osuus hovioikeuksien työmäärästä oli vuonna 2010 noin 37 % (OMML 17/2011, s. 36) ja osuus henkilöstökustannuksista karkeasti arvioiden noin 50–55 %. Jos oletetaan, että suurin osa asioista ratkaistaan hovioikeuksissa nykyisin kolmen tuomarin kokoonpanossa, on yksittäisen tuomarin osuus ratkaisun kustannuksista noin 17,5 %. Kokoonpanon supistaminen yhteen tuomariin laskee siten yksittäisen ratkaisun kustannuksia karkeasti arvioiden noin 35 %.

Yhden hovioikeudessa ratkaistun asian käsittelykustannukset vuonna 2014 olivat 3 957 euroa¹. Pakkokeinoasioita, yhdyskuntapalveluiden muuntoja ja tuomiovirhekanteluita voidaan kuitenkin pitää selvästi keskimääräistä vähemmän työläinä. Jos arvioidaan näiden keskimääräisen käsittelykustannuksen olevan suuruusluokaltaan noin kolmasosa tai puolet keskimääräisestä asiasta, saadaan säästöksi 462–692 e/asia ($= (1/2)$ tai $(1/3) * 35\% * 3\,957\text{ e}$).

Hovioikeuksien kokoonpanojen keventämisellä voidaan siten suuntaa-antavasti saavuttaa noin 0,2–0,3 miljoonan euron vuotuinen säästö [=462 tai 692 e * (218+78+145)].

2.3 Korkein oikeus

Korkeimmassa oikeudessa lähtökohtana on viiden tuomarin kokoonpano, kun valituslupa myönnetään. Valituslupa ratkaistaan yleensä kahden tai kolmen tuomarin kokoonpanossa. Yksi tuomari voi ratkaista turvaamistointa, täytäntöönpanon kieltämistä tai keskeyttämistä tai muuta vastaavaa väliaikaista toimenpidettä koskevan asian (OK 2:9). Lisäksi rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden sekä Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä (ks. L 658/2015 ja 659/2015, voimaan 1.1.2016) koskevat asiat sekä eräät ylimääräistä muutoksenhakua tarkoittavat asiat voi ratkaista kolmen tuomarin kokoonpano (OK 2:10). Viimeksi mainituissa asioissa on myös tietyin edellytyksin yhden tuomarin kokoonpano päätösvaltainen.

¹ Toimintamenot tilinpäätöksen mukaan 39 338 514 e, ratkaisujen lukumäärä 9 942.

OK 2:10:

Ylimääräistä muutoksenhakua koskeva asia voidaan korkeimmassa oikeudessa käsitellä ja ratkaista kolmijäsenisessä jaostossa, jos asiassa päätetään vain välitoimesta taikka hakemus yksimielisesti hylätään tai jätetään tutkimatta. Myös yhden jäsenen muodostama jaosto voi päättää välitoimesta ylimääräistä muutoksenhakua koskevassa asiassa. Jos korkein oikeus on jo aikaisemmin hylännyt tai jättänyt tutkimatta ylimääräistä muutoksenhakua koskevan hakemuksen, tällainen jaosto voi myös hylätä tai jättää tutkimatta asiassa tehdyn uuden hakemuksen, jossa ei esitetä asian ratkaisemisen kannalta merkityksellisiä uusia seikkoja tai todisteita.

Muissa kuin 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa ylimääräistä muutoksenhakua koskeva asia on siirrettävä viisijäsenisen jaoston ratkaistavaksi.

Korkeimman oikeuden kokoonpanoja koskevan sääntelyn tarkistamisessa on otettava huomioon korkeimman oikeuden asema ylimpänä tuomioistuimena ja tehtävä antaa ennakkopäätöksiä. Esillä on ollut lainmuutos, jonka mukaan korkein oikeus voisi kolmen tuomarin kokoonpanossa valitusluvan myöntämisen jälkeen palauttaa jutun hovioikeuteen katsoessaan, että hovioikeuden olisi pitänyt myöntää jatkokäsittelylupa, mutta että asia ei kuitenkaan ole ennakkopäätösainesta. Eduskunnan lakivaliokunta on katsonut, että tällainen muutos vaatii asianmukaisen perusvalmistelun. Valiokunnan mukaan jatkokäsittelylupajärjestelmä uudistuksen vaikutuksia korkeimpaan oikeuteen on seurattava ja tarvittaessa ryhdyttävä pikaisiin toimenpiteisiin (LaVM 24/2014 s. 5). On perusteltua odottaa, että hovioikeuden 1.10.2015 voimaan tulleesta jatkokäsittelylupajärjestelmästä on saatu riittävästi kokemusta.

Kolmen tuomarin kokoonpanoa voitaisiin harkita myös asioissa, joissa korkein oikeus toimii toisena oikeusasteena. Lisäksi kolmen tuomarin kokoonpanon toimivaltaa voitaisiin laajentaa niihin ylimääräistä muutoksenhakua koskeviin asioihin, joissa hakemus hyväksytään yksimielisesti.

Näissä asioissa olisi edelleen perusteltua, että julkaistava ratkaisu tehdään vähintään viiden jäsenen kokoonpanossa (korkeimman oikeuden työjärjestys, 576/2006, 15 §).

Mm. jatkokäsittelylupajärjestelmää uudistettaessa on noussut esiin kysymys siitä, että yksi jäsen voisi ratkaista valituslupa-asian. Tällaista muutosta on aiemmin ehdotettu, mutta eduskunta ei esitystä hyväksynyt (HE 231/1994 – LaVM 26/1994). Muutoksenhakua korkeimmassa oikeudessa koskevia säännöksiä uudistettaessa yhden tuomarin kokoonpanoa edelleen ehdotettiin (KM 2002:3), mutta tällaista ei lopulta ehdotettu säädettäväksi (HE 9/2005). Lausuntopalautteessa katsottiin oikeusturvavasyistä ja luottamuksen ylläpitämiseksi olevan tarpeen, että valitusluvasta päätetään kollegiaalisesti (HE 9/2005 s. 10). Kun korkein oikeus ei myönnä valituslupaa, asian käsittely loppuu tähän ratkaisuun ja hovioikeuden ratkaisu jää noudatettavaksi. Valitusluparatkaisuja ei perustella.

Kaksi jäsentä voi myös täysipainoisemmin arvioida ennakkopäätöksen tarvetta (HE 9/2005 s. 10). Voidaan myös viitata vaaraan siitä, että valituslupien myöntämiskäytäntö voisi eriytyä tuomarikohtaiseksi, jos valituslupaharkinnassa tuomarit eivät enää keskustelisi ratkaisulinjoista vaihtuvissa kahden tai useamman jäsenen kokoonpanoissa.

Taloudelliset vaikutukset

Jatkokäsittelylupaa koskevalla kokoonpanomuutoksella ja ylimääräistä muutoksenhakua koskevala muutoksella saatavia säästöjä on vaikea arvioida, etenkin kun uusi jatkokäsittelylupajärjestelmä on ollut voimassa vain muutaman kuukauden. Ilmeisesti mainituilla muutoksilla saatavat säästöt tulisivat jäämään varsin pieniksi. Toisen asteen juttuja koskevalla muutoksella saataisiin arviolta noin 0,015–0,3 miljoonan euron säästö.

3 Käräjäoikeuden kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentaminen

Oikeudenhoidon uudistamisohjelman ehdotus 26: Rikosprosessia kevennetään näytöllisesti selvissä asioissa ja tiivistetään rikosprosessiketjua – keskipitkän aikavälin tavoite

Käräjäoikeuksien istuntokäsittelyyn etenee edelleen juttuja, jotka voitaisiin käsitellä kirjallisessa menettelyssä. Syinä tähän voivat olla tiedoksiantoan liittyvät ongelmat ja asianomistajien vaatimusten selvittäminen, mutta myös eräät seuraavassa kappaleessa selvitettävät lainsäädännölliset seikat. On tarkoituksenmukaista selvittää, miten kirjallista rikosprosessia olisi mahdollista kehittää ja sen käyttöalaa laajentaa ja miten rikosprosessiketjua olisi mahdollista muutoin tiivistää näytöllisesti selvissä rikosasioissa.

Laissa voitaisiin edellyttää tiettyjen seikkojen korostettua selvittämisvelvollisuutta esitutkinnassa silloin, kun on odotettavissa asian käsittely kirjallisessa menettelyssä käräjäoikeudessa. Esitutkintapöytäkirjaan kirjattujen tietojen hyödyntämisestä kirjallisessa menettelyssä voitaisiin säätää tarkemmin. Rikosprosessilainsäädäntöä on syytä harkita muutettavaksi myös siten, että syyttäjän tulee haastehakemuksessa ilmoittaa tarkemmin yksilöidyt rangaistus- ja muut vaatimukset perusteineen, kun asia on tarkoitus käsitellä kirjallisessa rikosprosessissa. Näin vastaajalla olisi parempi mahdollisuus harkita, hyväksyykö hän vaatimukset vai vastustaako hän niitä ja haluaako hän, että asia käsitellään pääkäsittelyssä.

Näytöllisesti selvissä rikosasioissa, kuten rattijuopumuksissa, esitutkintaviranomaisen roolin laajentamista ja vastaavasti syyttäjän roolin poistamista esimerkiksi haastehakemuksen laadinnassa ja haastamisessa selvitetään.

Mikäli näin saavutettavat hyödyt eivät ole riittäviä, selvitetään lisäksi ensiasteen päätösvallan nykyistä laajempaa siirtoa yksinkertaisissa ja sakkorangaistuksella sovitettavissa olevissa rikosasioissa esitutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle.

Säästövaikutus: kohtalainen. Käsittelyn selkeytyminen vähentäisi muutoksenhakua.

Jos esimerkiksi näytöllisesti riidattomissa tavallisissa ja törkeissä rattijuopumuksissa esitutkintaviranomainen laatisi haastehakemuksen, merkitsisi se syyttäjätoiminnan osalta usean henkilötyövuoden säästöä. Muutos vähentäisi myös merkittävästi tuo-

mioistuinten työtä. Malli lisäisi jossain määrin esitutkintaviranomaisen työtä, mutta työmäärälisäys ei olisi niin suuri, kuin saavutettava säästö.

ROL 5 a luvun mukaan käräjäoikeudessa voidaan käsitellä kirjallisessa menettelyssä rikosasia, jos vastaaja tunnustaa syytteessä tarkoitetun teon sekä nimenomaisella ilmoituksella luopuu suullisesta oikeudenkäynnistä ja suostuu kirjalliseen menettelyyn. Myös asianomistajan suostumus tarvitaan. Lisäksi edellytyksenä on vastaajan täysi-ikäisyys ja se, että asian selvitettyyn tilaan nähden pääkäsitteilyn toimittaminen on tarpeetonta. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan näyttökysymyksen selvyyttä.

Menettelyssä voidaan tutkia syyte, jossa tarkoitettu teosta säädetty ankarin rangaistus on enintään kaksi vuotta vankeutta. Rangaistukseksi ei voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin vankeutta enintään yhdeksän kuukautta. Jos rangaistus olisi yli kuusi kuukautta vankeutta, vastaajalle on varattava tilaisuus antaa suullinen lausuma.

Yleisesti soveltamisalan laajentamisesta voidaan ottaa esiin niitä näkökohtia, joita edellä on esitetty yhden tuomarin kokoonpanon käyttämisestä käräjäoikeudessa. Mahdollista olisi laajentaa menettelyn soveltamisalaa lisäämällä lakiin luettelo rikoksista, joita menettelyssä voidaan tutkia, vaikka niistä säädetty enimmäisrangaistus ylittääkin kaksi vuotta, taikka nostamalla rangaistusmaksimia. Voidaan ajatella, että yhden tuomarin kokoonpanon ratkaisuvallta olisi sama riippumatta siitä, onko menettely suullinen vai kirjallinen.

Toisena vaihtoehtona voisi olla se, että menettelyssä voitaisiin rikoksia koskevaa soveltamisalaa muuttamatta tuomita entistä ankarampi rangaistus. Muutoksen merkitys olisi kuitenkin ilmeisesti vähäinen, koska kovin usein ei tuomita sanottua rangaistusta ankarampaa rikoksesta, josta säädetty enimmäisrangaistus on kaksi vuotta.

Kolmas vaihtoehto olisi laajentaa sekä soveltamisalaa että korottaa menettelyssä tuomittavaa enimmäisrangaistusta. Soveltamisalasta käsin voitaisiin selvittää yleisellä tasolla rangaistuskäytäntöä asianomaisista rikoksista.

Kuten jäljempänäkin tulee ilmi, syytetty voi ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan luopua oikeudestaan suulliseen oikeudenkäyntiin. ROL 5 a lukua säädettäessä perustuslakivaliokuntaan ei pitänyt lakiehdotusta perustuslain vastaisena (PeVL 31/2005 vp). Perustuslakivaliokunta kuitenkin totesi seuraavaa (s. 2): ”Myös esimerkiksi vaatimus käsittelyn suullisuudesta kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin. Perustuslain säännös ei estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin, kunhan tällaiset poikkeukset eivät muuta oikeusturvatakeiden asemaa pääsääntönä eivätkä vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (ks. HE 309/1993 vp, s. 74, PeVL 35/2002 vp, s. 2/II).”

Soveltamisalan laajentamista tulisi siten arvioida sen perustuslain vaatimuksista käsin. Tässä on korostettava, että menettely edellyttää vastaajan suostumusta ja rikoksen tunnustamista, eikä

kirjallisen menettelyn käyttämistä ole viety Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsiteltäväksi. Myös kansallinen muutoksenhaku on harvinaista. Kuitenkin pääsääntö on asian käsitteleminen suullisessa oikeudenkäynnissä, jossa voidaan poiketa vain laissa säädetyissä erityistapauksissa, kuten kirjallisessa menettelyssä edellyttäen vastaajan suostumusta ja tunnustusta. Toisaalta soveltamisalan laajentaminen ei välttämättä lisää radikaalisti menettelyssä käsiteltäviä asioita, kun siellä tyypillisesti nykyisin käsitellään sellaisia vastaajankin kannalta selviä asioita, erityisesti rattijuopumuksia, joita ei ole aihetta riitauttaa.

Puollettavana voidaan pitää, että kirjallisen menettelyn käyttämisen edistämiseksi lakiin otettaisiin määräys siitä, että syyttäjän on esitettävä nimenomainen seuraamuskananotto.

Oikeudenhoidon uudistamisohjelman ehdotukseen sisältyy myös esitys sen selvittämisestä, voisiko esitutkintaa toimittava virkamies yksinkertaisessa asiassa laatia haastehakemuksen ja antaa myös haasteen tiedoksi. Sinänsä on selvää, että poliisimiehillä tulisi olla yhtä hyvät valmiudet laatia syyte kuin mitä nykyisin syyttäjälaitoksessa on. Menettely ei kevene, päinvastoin, jos haastehakemus ei kelpaa oikeudenkäynnin pohjaksi ja sitä joudutaan myöhemmin täydentämään tai korjaamaan syyttäjän toimesta. Toisaalta ei ole poissuljettua, että esimerkiksi yleensä yksinkertaiset rikokset, kuten rattijuopumukset, varkaudet tai vahingonteot voisivat hoitua tehokkaasti tälläkin tavalla. Joka tapauksessa on otettava huomioon organisatoriset tekijät. Poliisitoiminta kuuluu sisäministeriön hallinnonalaan, joten asian selvittäminen vaatii oikeusministeriön ja sisäministeriön yhteistyötä. Poliisilla on oikeus antaa haaste tiedoksi (haastemieslain, 505/1986, 6 §).

Vaihtoehtona voidaan pitää jäljempänä käsiteltävää ns. yhden kosketuksen periaatetta (ks. jakso 4). Lisäksi on otettava huomioon mahdollinen tuomioistuimen summaarisen menettelyn käyttöalan laajentaminen.

Oikeusturvaohjelman ehdotuksessa otetaan myös esiin mahdollisuus laajentaa käytännössä rikesakko- tai rangaistusmääräysmenettelyjä (jatkossa sakkomenettelyä) niin, että entistä useammin asian voisi ratkaista tuomioistuimen ulkopuolisessa menettelyssä syyttäjä tai poliisimies.

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelman liitteen 6 mukaan rangaistusmääräysmenettelyn käyttöalaa laajennetaan siten, että menettelyyn liittyvä enimmäisrangaistuksen raja korotetaan kahteen vuoteen vankeutta.

Asiaan liittyy säätämisjärjestyskysymyksiä. Perustuslain 3 §:n 3 momentin mukaan tuomiovaltaa käyttävät tuomioistuimet. Perustuslakivaliokunnan vakiintuneen käytännön mukaan tästä voidaan kuitenkin jossain määrin poiketa. Tuomioistuimen ulkopuolella voidaan määrätä vain varallisuusseuraamus, joka on kohtuullinen ja joka ei voi edes välillisesti johtaa vapauden menetykseen (esim. PeVL 7/2010 s. 2). Vaikka perustuslakivaliokunta ei ole nimenomaisesti asiaan ottanut kantaa, merkityksettömänä ei voida myöskään pitää sitä, kuinka ankarasti rangaistavia rikoksia menet-

telyssä voidaan käsitellä, vaikka seuraamus kohdistuisi ainoastaan varallisuuteen ja olisi kohtuullinen (s. 2–3). Vankeutta voi tuomita perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan vain tuomioistuim.

Taloudelliset vaikutukset

Kirjallisen menettelyn soveltamisalan laajentamisen taloudellisia vaikutuksia on vaikea arvioida. Kysymys on yhteydessä myös rangaistusmääräysmenettelyn laajentamiseen, jonka taloudellisista vaikutuksista on laadittu erillinen muistio (OM 17.6.2015).

Käyttöalan muodollinen laajentaminen joko soveltamisalaa tai tuomittavaa enimmäisrangaistusta korottamalla tuskin olennaisesti lisää menettelyssä käsiteltävien juttujen lukumäärää. Kirjallista menettelyä ei nykyäänkään käytetä kaikissa tapauksissa, joissa se rangaistusasteikon tai tuomittavan rangaistuksen kannalta olisi mahdollista. Menettelyn käyttö edellyttää muun muassa vastaajan tunnustusta, asianomistajan ja vastaajan suostumusta sekä vastaajan täysi-ikäisyyttä. Esimerkiksi vuonna 2013 näpistyksissä sen osuus oli 51 %, varkauksissa ja moottorikulkuneuvon käyttövarkauksissa noin 20 %, vahingonteoissa ja petoksissa noin 35 %, pahoinpitelyissä 12 %, liikenneri- koksissa noin 60–70 % ja huumausainerikoksissa 40 %. Kirjallinen menettely ei kata edes kaikkia sakkorangaistuksia, menettelyssä ratkaistujen tapausten lukumäärän suhde tuomittujen sakkojen määrään vaihtelee yleisissä rikoksissa rikosnimikkeittäin 16 prosentista (pahoinpitely) 69 prosenttiin (rattijuopumus).

Ainoa yleinen rikos, jossa kirjallisten menettelyiden lukumäärä selvästi ylittää tuomittujen sakkojen määrän, on törkeä rattijuopumus (4 774 ratkaisua kirjallisessa menettelyssä vuonna 2013, rangaistuksina 181 sakkoa, 5 941 ehdollista vankeusrangaistusta, 1 107 yhdyskuntapalvelua, 95 valvontaa ja 840 ehdotonta vankeusrangaistusta). Tässäkään rikostyyppissä menettelyn muodolliset soveltamisedellytykset eivät kuitenkaan ole merkittävänä tosiasiallisena esteenä: vähintään yhdeksän kuukauden vankeusrangaistuksia (ml. ehdoton, ykp, valvonta ja ehdollinen) tuomittiin vuonna 2014 vain 37 kappaletta (Tilastokeskus). Jos tuomittavaa enimmäisrangaistusta pidennettäisiin yhdeksästä kuukaudesta, voitaisiin osa näistä tapauksista käsitellä kirjallisessa menettelyssä.

Kokonaan soveltamisalan ulkopuolelle jäävät rikostyyppit (enimmäisrangaistus yli 2 vuotta vankeutta) johtavat tyypillisesti vankeusrangaistukseen. Siirtyvien tapausten määrä jäisi kuitenkin niin pieneksi, ettei laajennuksesta olisi odotettavissa merkittäviä kustannussäästöjä. Säästöjen aikaansaamiseksi tulisi siten soveltamisalan laajentamisen asemesta pyrkiä vaikuttamaan siihen, että entistä suurempi osa soveltamisalaan kuuluvista rikoksista todella ohjautuisi kirjalliseen menettelyyn.

4 Yhden kosketuksen periaate

Oikeudenhoidon uudistamisohjelman ehdotus 29: Käytetään nykyistä useammin nopeutettua käsittelyä, syyttjähaastetta ja ns. yhden kosketuksen toimintamallia rikosasioissa – lyhyen aikavälin tavoite

Pääkäsittelyä edellyttävissä rikosasioissa merkittäviä viiveitä aiheutuu usein siitä, että vapaana olevia vastaajia ei yrityksistä huolimatta saada tuomioistuimeen. Yleisimpiä tilanteet ovat pääkaupunkiseudulla, erityisesti Helsingissä, ja ne liittyvät tyypillisimmin ulkomaalaisiin vastaajiin. Nopeutetussa käsittelyssä pakkokeinolain nojalla vapautensa menettänyt vastaaja viedään pidätysajan puitteissa järjestettyyn pääkäsittelyyn, edellyttäen, että hänen puolustuksensa on saatu järjestettyä ja mahdollisen asianomistajan korvausvaatimus on selvitetty. Kyseessä voi olla vanha eli ns. UIV (so. uuden ilmoituksen varaan jätetty) -juttu tai uusi, useimmiten tunnustettu rikosasia.

Viimeksi mainituissa ja myös sellaisissa asioissa, joissa kirjallinen menettely on mahdollinen, vireillepano edellyttää nopeaa syyteharkintaa ja nopeaa vireillepanoa, mikä tarkoittaa syyttäjän antaman haasteen käyttöä tavanomaisen haastehakemuksen sijasta. Syyttjähaasteen nykyistä käyttöalaa voidaan laajentaa kaikkiin niihin tilanteisiin, joissa rikoksesta epäilty on arvioitavissa myöhempää haastamista ajatellen vaikeasti tavoitettavaksi henkilöksi. Koska näissä asioissa vastaajaa ei ole tarkoitus vangita, käytännössä kysymykseen tulee haastaminen kirjalliseen menettelyyn tai ns. poissaolokäsittelyyn.

Yhden kosketuksen toimintamallissa rikoksesta epäillyn asiassa esitutkinta, syyteharkinta ja asian vireillepano haastamalla tapahtuu epäillyn ollessa esitutkintaviranomaisen luona. On arvioitava lainsäädännön mahdollinen selkiyttämisen tarve, jotta epäilty voidaan velvoittaa esitutkinnan päätyttyä olemaan saapuvilla syyteharkintaan, syytteen laatimiseen ja haasteen laatimiseen kuluva, muutaman tunnin aika.

Kehittämistoimet edellyttävät käytäntöjen sopimista ja muutenkin tiivistä yhteistyötä esitutkintaviranomaisen, syyttäjän ja tuomioistuimen välillä. Käytännön järjestelyt tulee toteuttaa siten, ettei vastaajan oikeusturva vaarannu, vaan hänelle järjestetään tarvittaessa muun muassa oikeusapu, tulkkaus ja muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin oikeusturvatakeet.

Säästövaikutus: kohtalainen. Nopeutettu käsittely, syyttjähaasteen käyttö ja yhden kosketuksen toimintamalli vähentävät erityisesti haastamiseen liittyvää etsintää ja muuta työtä sekä peruuntuvista pääkäsittelyistä johtuvaa tuomioistuintyötä.

Ns. yhden kosketuksen periaatteella voitaisiin edellä lausutuvin tavoin tehostaa rikosprosessia. Ensisijaisesti kysymys on siitä, että käytännön tasolla toimijat (poliisi, syyttjä, tuomioistuin) yhteistyössä ottavat menettelyn käyttöön mahdollisimman laajasti ja huolehtivat sen kokonaistoimivuudesta.

Yhden kosketuksen periaate ei vaatisi voimassa olevan lainsäädännön selventämistä kuin ilmeisesti vain yhdessä suhteessa. Tehokas toimintatapa olisi, että poliisin saatua esitutinnan suoritettua syyttäjä (tai mahdollisesti poliisi, ks. edellä jakso 2) laatisi haastehakemuksen ja antaisi haasteen tiedoksi välittömästi. Epäilty pidettäisiin poliisin huostassa tiedoksiantoon saakka. Tältä osin esimerkiksi esitutkintalain 10 lukuun voitaisiin ottaa säännös asiasta.

Ottaen huomioon ihmisoikeussopimuksen 5(1b) artiklan (henkilö pidetään tai vangitaan lain nojalla – – jonkin lakimääräisen velvoitteen täyttämisen turvaamiseksi) säännös voitaisiin muotoilla niin, että poliisin määräyksestä epäilty on velvollinen pysymään paikalla laissa säädetyn tietyn lyhyen ajan tiedoksiantoa varten ja, jollei hän vapaaehtoisesti noudata määräystä, hänen poistumisensa voidaan estää.

Taloudelliset vaikutukset

Yhden kosketuksen periaatteen mahdollisesta soveltamisalasta ei ole käytettävissä tilastoja, jotka mahdollistaisivat taloudellisten vaikutusten tarkemman tarkastelun. Voidaan kuitenkin arvioida, että toimenpide vaikuttaisi ennen kaikkea käsittelyaikoihin, ei niinkään työmääriin ja kustannuksiin.

5 Syytetyn velvollisuuden osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin lieventäminen

5.1 Käräjäoikeus

Sääntelyä voidaan harkita kehitettäväksi siltä osin kuin syytetyllä on lain mukaan velvollisuus olla läsnä oikeudenkäynnissä eli syytetyn henkilökohtaisen kuulemisvelvoitteen lieventämistä. Läsnäolo- tai kuulemisvelvollisuudesta käytännössä seuraa, ettei tuomioistuin voi asiaa ratkaista ennen kuin syytetty on ollut oikeudenkäynnissä säädetyllä tavalla henkilökohtaisesti paikalla.

Voimassa olevan oikeuden mukaan käräjäoikeudessa tulee olla paikalla vähintään syytetty tai hänen asiamiehensä (ROL 8:1, OK 15:1). Jos syytettyä on tarpeen kuulla asian selvittämiseksi, hänen on oltava henkilökohtaisesti oikeudenkäynnissä (ROL 8:1), samaten silloin, kun käsitellään rikosta, jonka johdosta hänet on vangittu (ROL 8:3). Vastaajaa ei voida tuomita vankeusrangaistukseen häntä henkilökohtaisesti kuulematta (ROL 8:13). Asia voidaan käsitellä vain ROL 8:11–12:ssä tarkoitetuissa tapauksissa niin, että syytetty on poissa eikä hänellä ole asiamiestäkään edustajanaan oikeudenkäynnissä. Mahdollisuus poissaolokäsittelyyn ei kuitenkaan oikeuta poikkeamaan vangitun syytetyn läsnäolosta ROL 8:3:ssä säädettyissä tapauksissa.

ROL 8:1:

Asianosainen määrätään saapumaan käräjäoikeudessa pidettävään pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti sakon uhalla, jollei katsota, ettei hänen henkilökohtainen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ole tarpeen.

Käräjäoikeuden suullisen valmistelun istuntoon asianosainen määrätään saapumaan henkilökohtaisesti sakon uhalla, jos hänen henkilökohtaisen läsnäolonsa katsotaan edistävän asian valmistelua.

Hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa toimitettavaan suulliseen käsittelyyn asianosainen määrätään saapumaan henkilökohtaisesti sakon uhalla, jos se katsotaan asian selvittämiseksi tarpeelliseksi.

Jos asia voidaan ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, siitä on kutsussa ilmoitettava. Samoin on ilmoitettava, onko vastaajan saavuttava henkilökohtaisesti.

OK 15:1:n 1 mom:

Asianosainen, jota ei ole määrätty saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimeen, saa oikeudenkäynnissä käyttää oikeudenkäyntiasiamiestä.

ROL 8:3:

Vangitun vastaajan on oltava henkilökohtaisesti tuomioistuimessa saapuvilla käsiteltäessä sitä rikosta koskevaa asiaa, jonka johdosta hänet on vangittu.

ROL 8:11:

Asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen, ja jos hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen. Tällöin voidaan tuomita sakkorangaistus tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus ja enintään 10 000 euron suuruinen menettämisseuraamus.

Jos vastaaja on tuomittu 1 momentin nojalla rangaistukseen tai menettämisseuraamukseen, mutta hänellä on ollut laillinen este, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, vastaajalla on oikeus saattaa asia käsiteltäväksi uudelleen ilmoittamalla siitä tuomioistuimelle 30 päivän kuluessa siitä, kun hän on todisteellisesti saanut tiedon tuomitusta rangaistuksesta tai menettämisseuraamuksesta. Jos vastaaja ei näytä toteen laillista estettä, asiaa ei oteta tutkittavaksi.

Vastaajan poissaolo ei estä syytteen eikä muiden vaatimusten hylkäämistä.

ROL 8:12:

Asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan suostumuksella hänen poissaolostaan huolimatta, jos hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen ja jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen. Rangaistukseksi ei tällöin voida tuomita kuutta kuukautta ankarampaa vankeusrangaistusta.

Mainittakoon selvyden vuoksi, että riita-asiassa riittää asiamiehen käyttäminen, jollei tuomioistuimien ole velvoittanut asianosaista saapumaan henkilökohtaisesti paikalle (OK 15:1.1).

Voidaan kysyä, ovatko vaatimukset syytetyn läsnäolosta laissa nykyisin liian laajat. Sinänsä siitä peruslähdekohdasta ei tule luopua, että syytetyllä on oikeus olla itse paikalla oikeudenkäynnissä, tämä on syytetyn oikeuksien kulmakivi (esim. Colozza v. Italia 12.2.1985 ja Sakhnovskiy v. Venäjä suuri jaosto 2.11.2010). Lähtökohtana on edelleen myös oltava, että jos syytettyä on tarpeen kuulla henkilökohtaisesti, häntä kuullaan suullisesti pääkäsittelyssä (ks. kuitenkin jakso 5).

Ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan syytetty voi luopua oikeudestaan olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä, jos tärkeä julkinen intressi ei läsnäoloa vaadi (esim. Hermi v. Italia suuri jaosto 18.10.2006 ja Demebukov v. Bulgaria 28.2.2008). Luopumisen on oltava joko nimellinen tai muuten yksiselitteinen. Toisaalta ROL 8:11–12:ssä säädettyjen poissaolokäsittelyjen soveltamisalan laajentaminen ei ole perusteltua asiaan liittyvien fair trial -ongelmien vuoksi

(ks. HE 271/2004 vp, s. 17). Poisjääminen ei sellaisenaan osoita, että syytetty olisi luopunut oikeudestaan olla läsnä oikeudenkäynnissä.

ROL 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä suullista oikeudenkäyntiä ei järjestetä lainkaan, jolloin syytettyä ei luonnollisesti kuulla henkilökohtaisesti, koska asia ratkaistaan kirjallisen aiheiston perusteella. Kirjallinen menettely edellyttääkin mm. vastaajan suostumusta kirjalliseen menettelyyn ja luopumista suullisesta oikeudenkäynnistä.

Tunnustamisoikeudenkäynnissä vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä (ROL 5 b:2.1) ja hänellä on pääsäännön mukaan oltava avustaja (ROL 1:10 a.2). Menettelyn luonteen huomioon ottaen ja siksi, että tuomioesityksen johdosta suullista näyttöä rikoksesta saadaan vain vastaajan kuulustelulla, ei ole perusteltua tinkiä vaatimuksesta vastaajan henkilökohtaisesta läsnäolosta.

Syytetty voi osallistua vangitsemisasian käsittelyyn etäyhteydellä (PKL 3:14.3 ja 15.4), samaten rikosasian valmistelun istuntoon (ROL 5:10 a). Vangitsemis- tai valmisteluistuntoja ei tässä käsitellä enemmälti.

Korkeimmassa oikeudessa suullinen käsittely järjestetään tarvittaessa ja asianosainen voidaan aina kutsua käsittelyyn ratkaisun uhalla (OK 30:20–21). Jatkossa ei käsitellä enemmälti korkeinta oikeutta koskevaa sääntelyä.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista ei siis seuraa ehdotonta velvoitetta kuulla syytettyä henkilökohtaisesti tai säätää hänen paikallaoloa pääkäsittelyssä ehdottomaksi. Muutenkaan ei vaikuta perustellulta pitää kaikilta osin kiinni niistä ehdottomista säännöksistä, että tutkintavankudessa olevan on oltava aina henkilökohtaisesti paikalla tai että vankeusrangaistukseen tuomitavaa on aina henkilökohtaisesti kuultava. – Taustaksi voidaan todeta, että rikosprosessiuudistuksessa ROL 8 luvun 3 ja 13 §:ssä säilytettiin asiallisesti ennallaan vuonna 1972 omaksutut ratkaisut. Hallituksen esityksessä ei enemmälti vanhan sääntelyn pysyttämistä perusteltu (HE 82/1995 vp s. 11 ja 116, vrt. 22–23 ja 108–109).

Tutkintavankiin voitaisiin soveltaa OK 15:1:n ja ROL 8:1:n pääsääntöä, jolloin riittäisi, että oikeudenkäynnissä olisi läsnä hänen asiamiehensä, kun tutkintavankia ei kuulla asian selvittämiseksi. Tutkintavangeilla on säännönmukaisesti avustaja. Voidaan myös todeta, että hiljattain avustajan kelpoisuusvaatimuksia on tiukennettu niin, että pääsääntöisesti avustajan on oltava julkinen oikeusavustaja, asianajaja tai ns. lupalakimies.

Toinen vaihtoehto voisi olla muuttaa lakia niin, että vangitun vastaajan olisi oltava läsnä pääkäsittelyssä syytettä ensi kertaa käsiteltäessä, jonka jälkeen tuomioistuin päättäisi läsnäolon tarpeellisuudesta muissa istunnoissa.

Muutoksesta voisi seurata vähennystä kuljetuksista ja turvallisuusjärjestelyistä aiheutuviin kustannuksiin. Todennäköisesti vastaajat kuitenkin yleensä haluaisivat olla paikalla oikeudenkäynnissä, joten käytännössä muutoksen vaikutukset jäisivät ilmeisesti vähäisiksi.

Toiseksi voidaan ottaa esiin vaatimus syytetyn henkilökohtaisesta kuulemisesta, kun hänet tuomitaan vankeusrangaistukseen. ROL 8:13.1 koskee käräjäoikeutta, hovioikeutta koskee 1 momentin lisäksi myös 2 momentti.

ROL 8:13:

Jollei 11 tai 12 §:stä muuta johdu, vastaajaa ei voida tuomita vankeusrangaistukseen, ellei häntä ole henkilökohtaisesti kuultu pääkäsittelyssä.

Hovioikeus voi 1 momentin estämättä syyttäjän tai asianomistajan valituksesta tuomita pääkäsittelyä selvästi pakoilevan vastaajan, jota on kärjäoikeudessa henkilökohtaisesti kuultu niistä vaatimuksista, joita valitus koskee, vankeusrangaistukseen rikoksesta, jota koskeva syyte on kärjäoikeudessa hylätty, tai muuttaa kärjäoikeuden tuomitseman sakkorangaistuksen vankeudeksi, jos:

- 1) vastaajan henkilökohtaista kuulemista hovioikeuden pääkäsittelyssä ei pidetä asian selvittämiseksi tarpeellisenä;
- 2) vastaajan puolustuksesta pääkäsittelyssä on asianmukaisesti huolehdittu; ja
- 3) vastaajalle on ilmoitettu, että asia voidaan hänen poissaolostaan huolimatta ratkaista.

Voidaan huomata, että kuulemisvelvollisuus koskee kaikkia vankeusrangaistustapauksia, hyvin lyhyestä ehdollisesta vankeusrangaistuksesta aina elinkautiseen vankeuteen saakka. Käytännössä langettavan tuomion kyseessä ollessa syytetty voidaan siis jättää seuraamusluonteisesti rangaistukseen tuomitsematta tai tuomita vain sakkorangaistukseen (ks. RL 6:1) niin, ettei hän osallistu oikeudenkäyntiin itse vaan käyttää asiamiestä.

Kun ROL 8:13.1 koskee yleensä vapaalla jalalla olevia vastaajia – tarkasti ottaen säännös koskee myös kaikkia muita vapautensa menettäneitä kuin käsiteltävän rikoksen perusteella vangittuja – voidaan olettaa, että nämä vastaajat eivät useinkaan halua tuomioistuimeen henkilökohtaisesti saapua. Muutos voisi helpottaa yleisesti tuomioistuimen työtä ja nopeuttaa menettelyjä, kun vastaajaa ei ole tarpeen saada tuomioistuimeen kuultavaksi.

Riittävänä voidaan pitää, että asiamies edustaa syytettyä ja häntä kuullaan henkilökohtaisesti vain todistelutarkoituksessa tai hän on muuten läsnä tuomioistuimen tarpeelliseksi katsomasta syystä. Siten voitaisiin harkita ROL 8:13.1:n kumoamista ja asian jättämistä OK 15:1:n ja ROL 8:1:n varaan.

5.2 Hovioikeus

Kuten kärjäoikeudessa myöskään hovioikeudessa vastaajaa ei saa ROL 8:13.1:n mukaan tuomita rangaistukseen pääkäsittelyä toimittamatta ja häntä kuulematta. ROL 8:13.2:ssa on kuitenkin säädetty hovioikeutta koskevasta poikkeuksesta.

Momentti on lisätty lakiin vuonna 2003. Sitä ennen hovioikeuksilla oli ehdoton velvollisuus kuulla ROL 8 luvun 13 §:n 1 momentin nojalla vastaajaa (uudistuksesta ks. HE 83/2001 vp s. 20 ja 35–36).

ROL 8:13.2:n kuulemisvelvollisuus koskee niitä tapauksia, joissa asianomistajan tai syyttäjän valituksen johdosta hovioikeus aikoo tuomita syytetyn vankeusrangaistukseen silloin, kun kärjäoikeudessa syyte on hylätty tai tuomittu sakkorangaistus. Momentista ilmenee, että asiassa on järjestettävä pääkäsittely. Pääkäsittelyä ei kuitenkaan ole pakko järjestää eikä kuulemisvelvollisuutakaan ole silloin, kun ROL 8:11–12:n edellytykset täyttyvät, mikä lienee käytännössä varsin harvinaista (ks. HE 83/2001 vp s. 11).

Vankeusrangaistukseen tuomittavan henkilökohtaisesta kuulemisesta voidaan ROL 8:13.2:n mukaan luopua vain pakoilutapauksissa. Tämän yleisen edellytyksen lisäksi tulee myös kaikkien kohdissa 1–3 olevien erityisten edellytysten täytyä. Ensimmäinen edellytys koskee sitä, ettei ole tarvetta kuulla vastaajaa todistelutarkoituksessa, toinen asiallisesti sitä, että vastaajalla on oikeudenkäynnissä asiamies tai puolustaja, kolmas taas koskee ns. res-uhkaa.

Myös hovioikeuden osalta voitaisiin lähteä siitä, että syytettyä kuultaisiin, jos se on tarpeen asian selvittämiseksi tai jos tuomioistuimien muuten pitää sitä tarpeellisena. Edellä 8:13.1:n kohdalla lausuttuja etuja saataisiin todennäköisesti myös 2 momenttia muuttamalla.

Hovioikeutta koskeva 8:13.2 olisi ilmeisesti mahdollista kumota ja ottaa 13 §:n 1 momenttiin tai vaihtoehtoisesti 1 §:ään sekä käräjä- että hovioikeutta koskeva kuulemissäännös.

Todettakoon vielä, että tutkintavangin läsnäolo asianomaista rikosta käsiteltäessä on ROL 8:3:n mukaisesti pakollista myös hovioikeudessa. Edellä mainitut näkökohdat pykälän kumoamisesta tai muuttamisesta pätevät myös hovioikeuskäsittelyn osalta.

Muutoksesta seuraisi hovioikeuden osalta myös se, että pääkäsittelyä ei tarvitsisi järjestää pelkästään syytetyn kuulemiseksi vankeusrangaistusta tuomittaessa.

ROL 8:13.2:n sekä myös 8:3:n ja 8:13.1:n osalta olisi myös aiheellista harkita, tulisiko säännöksiin ottaa paitsi säännös siitä, että syytettyä olisi kuultava henkilökohtaisesti paitsi todistelutarkoituksessa ja tuomioistuimen sitä muuten pitäessä tarpeellisena, myös siitä, että syytettyä olisi kuultava, jos puolustuksen asianmukainen järjestäminen sitä vaatii, tai muu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin viittaava edellytys. Voidaan myös ajatella, että ”muuten tarpeellisena” kattaisi myös puolustuksen järjestämiseen liittyvät olosuhteet.

Käytännössä olosuhteiden salliessa syytetty kutsuttaisiin oikeudenkäyntiin mallilla ”itse tai asiamies”. On kuitenkin varauduttava siihen mahdollisuuteen, että vaikka päämies on sopinut avustajansa kanssa, että molemmat tulevat oikeudenkäyntiin, päämies jää kuitenkin pois. Tällöin tulisi kuitenkin lähteä siitä, että avustaja onkin asiamies, jonka osallistuminen oikeudenkäyntiin riittää.

Tässä yhteydessä olisi myös perusteltua ottaa tarkasteltavaksi oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 20 §:n 1 momentti, johon liittyy myös OK 12:29:

OK 26:20:n 1 mom:

Jos valittaja on jäänyt pois pääkäsittelystä, valitus jätetään pääkäsittelyn kohteena olevalta osalta sil-lensä.

OK 12:29:

Asianosainen, joka huolimatta siitä, että hänet on määrätty saapumaan henkilökohtaisesti tuomiois-tuimeen, käyttää asiamiestä sijastaan, vaikka hänellä ei ole laillista estettä, katsotaan poisjääneeksi.

Vuonna 2002 esitettiin OK 26:20:n 1 momenttia muutettavaksi niin, ettei asiaa kuitenkaan jätettäisi sillensä, jos rikosasian vastaaja on valittajana kutsuttu saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti jäänyt pois mutta lähettänyt sijastaan asiamiehen (HE 91/2002 vp). Ehdotusta ei kuitenkaan hyväksytty eduskunnassa. Lakivaliokunnan mielestä hallituksen esityksen tulkinta ihmisoikeussopimuksen soveltamiskäytännöstä ja käsitys muutostarpeista ei ollut kiistaton ja muutoksesta aiheutuisi haittaa hovioikeuksien toiminnalle (LaVM 27/2002 vp). Hallituksen esitys ei ollut perustuslakivaliokunnan arvioitavana.

Korkein oikeus on täysistuntoratkaisussa (KKO 2015:14) katsonut mainitun momentin ja pykälän perustuslain 106 §:n nojalla perustuslain 21 §:n vastaisiksi siltä osin kuin valitus jätetään sillensä rikosasian vastaajan poissaolon vuoksi, vaikka hänen asiamiehensä on paikalla pääkäsittelyssä. Sillensä jättämisellä ei tule rajoittaa syytetyn perustuslain ja ihmisoikeussopimuksen 6(3c) artiklan mukaisia puolustautumisoikeuksia. Kohdan mukaan rikosasian vastaajalla on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Korkein oikeus lausui ratkaisussa, että asiantilan korjaamiseksi olisi ryhdyttävä kiireellisiin lainsäädäntötoimiin.

OK 26 luvun 20 §:n 1 momenttia voitaisiin muuttaa siten kuin ehdotettiin hallituksen esityksessä 91/2002 vp. Lisäksi olisi selvitettävä, seuraako muutoksesta aihetta tarkistaa lainsäädäntöä muilta osin.

5.3 Taloudelliset vaikutukset

Läsnäolovelvollisuuden lieventäminen vähentäisi peruuntuneiden istuntojen lukumäärää ja niistä aiheutuvia kustannuksia. Vuonna 2013 rikosoikeudellisissa asioissa peruuntui noin 9 000 istuntoa. Näihin liittyvistä oikeudenkäyntikuluista ei ole käytettävissä tilastoja. Jos arvioidaan karkeasti, että jokaisen peruuntuneen pääkäsittelyn kustannukset yhteiskunnalle ovat suuruusluokaltaan vähintään 250 euroa (100 e asiamieskustannuksia ja 3 tuntia oikeuslaitoksen työtä à 46 e; laskettu käräjäoikeuksien vuoden 2014 kustannustason mukaan eli 0,073 milj. e/htv; oletettu 1 600 h/htv), saadaan kaikkien peruuntuneiden istuntojen kustannusten suuruusluokaksi 2,25 miljoonaa euroa vuodessa. Kaikkia peruutuksia ei kuitenkaan ole mahdollista välttää, joten toteutuva säästö olisi kokonaiskustannuksia pienempi. On myös huomattava, että kustannusten väheneminen jakautuisi muun muassa syyttäjälaitoksen, käräjäoikeuksien, asianosaisten ja todistajien kesken, ja ainoastaan osa säästöstä kohdistuisi julkiseen talouteen. Toisaalta esimerkiksi jos käsittely peruutetaan, koska vastaajaa ei ole saatu haastettua, peruutuksen kustannukset voivat jäädä hyvin vähäiseksi, kun todistajia tai muita henkilöitä ei ole kutsuttu istuntoon tai kun heille on voitu ajoissa ilmoittaa istunnon peruuntumisesta. Kustannusvaikutuksia on arvioitava tarkemmin osana varsinaista lainvalmistelua, mutta todennäköisesti saavutettavat säästöt olisivat huomattavasti vähemmän kuin edellä mainittu.

6 Videoyhteyden käytön laajentaminen

Oikeudenhoidon uudistamisohjelman ehdotus 34: Lisätään videokuulemisen käyttöä tuomioistuimissa – lyhyen aikavälin tavoite

Videoneuvottelun käyttöä tuomioistuimissa tulee lisätä. Näin voidaan tehostaa tuomioistuinten työtä, nopeuttaa asioiden käsittelyä, vähentää oikeudenkäyntien osapuolten matkustusta sekä vähentää oikeudenkäyntien kustannuksia. Videoneuvottelun käytön lisääminen tukee osaltaan kansalaisen oikeusturvan saavutettavuutta alueellisesti ja lyhentää oikeudenkäynnin kestoa. Videoneuvottelun käytön tarvetta tulevat jatkossa lisäämään erityisesti rakenneuudistukset.

Videoneuvottelulaitteita on hankittu hallinnonalalle ja tuomioistuimiin vuodesta 2004 lähtien. Tuomioistuinlaitoksessa laitteita käytetään nykyisin muun muassa asianosaisen, todistajan ja asiantuntijan kuulemiseen oikeudenkäynnissä. Prosessin järjestäminen suulliseksi, välittömäksi ja keskitetyksi on tärkeää varman, nopean ja halvan oikeudenkäynnin toteuttamiseksi. Tekniikka on kehittynyt niin, että menettely ei enää juurikaan poikkea normaalista kuulemisesta.

Videoneuvottelun käytön laajentamisen ja joustavoittamisen avulla on saavutettavissa pidemmällä aikavälillä merkittäviäkin kustannussäästöjä. Tämä edellyttää kuitenkin lainmuutoksia. Jo lyhyellä aikavälillä olemassa olevien laitteiden käyttöastetta on mahdollista lisätä. Myös oikeusturvan kannalta on tärkeää panostaa sähköisen asiointin toimivuuteen ja videokuulemismahdollisuuksien lisäämiseen.

Säästövaikutus: kohtalainen. Erityisesti sivutoimi- ja palvelupisteissä videoneuvottelutekniikka on hyödyllinen apuväline ja tukee osaltaan kansalaisen oikeusturvan saavutettavuutta alueellisesti sekä lyhentää oikeudenkäynnin kestoa säästyneiden kustannusten lisäksi. Edelleen videoneuvottelua hyödyntämällä on mahdollista vähentää ns. matkakäräjiä ja niistä aiheutuvia kustannuksia, lyhentää käsittelyaikoja ja eri osapuolille aiheutuvia kustannuksia. Vaikutukset kohdistuvat sekä tuomioistuimiin että syyttäjiin, oikeudenkäyntiavustajiin, todistajiin ja asianosaisiin.

Nykyisin rikosasioissa asianosainen (vastaaja, asianomistaja) kutsutaan rikosasian pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti, jos katsotaan, että hänen henkilökohtainen läsnäolonsa on tarpeen (ROL 8:1). Henkilökohtainen läsnäolo on tarpeen nimenomaan asian selvittämistä eli todistelutarkoituksessa kuulemista varten. Muutoin asianosainen voi käyttää asiamiestä (OK 15:1). Edellä kuvatuin tavoin vangitun vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä käsiteltäessä sitä rikosta, jonka perusteella hänet on vangittu (ROL 8:3). Lisäksi jos henkilö aiotaan tuomita käräjäoikeudessa tai hovioikeudessa vankeusrangaistukseen, häntä on kuultava henkilökohtaisesti (ROL 8:13.1). Henkilökohtaisesta kuulemisesta hovioikeudessa voidaan kuitenkin eräin edellytyksin luopua (ROL 8:13.2). – Syyttäjän on oltava läsnä suullisessa oikeudenkäynnissä virkansa puolesta.

Henkilökohtaisen läsnäolon pääkäsittelyssä voi tietyissä tapauksissa korvata asianosaisen, mukaan lukien rikosasian vastaajan ja asianomistajan, tai muun henkilön kuuleminen todistelutarkoituk-

nessa videoteitse. Yleisenä edellytyksenä on, tuomioistuin pitää tällaista kuulemista soveliaana. Lisäksi jonkin neljästä erityisestä tulee täyttyä. Eräissä tapauksissa voidaan käyttää myös puhelinta.

Videokuulemisen ala laajentui uuden OK 17 luvun tullessa voimaan 1.1.2016 (OK 17:52, ks. myös hovioikeutta koskeva OK 26:24a:n muutos, molemmat laissa 732/2015).

OK 17:52 (L:ssa 732/2015):

Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

- 1) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn;
- 2) kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;
- 3) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;
- 4) menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta; tai
- 5) kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt.

Edellä 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Merkitystä ei tule antaa sille, kenen aloitteesta videoyhteyttä käytetään.

Lisäksi uuden OK 17 luvun 42 §:ssä on yleinen säännös siitä, että jos videokuuleminen tapahtuu viranomaisessa, kuultava voidaan kutsua sinne sakon uhalla ja muutoinkin voitaisiin käyttää pakkokeinoja; nykyisin tällaisesta mahdollisuudesta on säädetty vain hovioikeuksien osalta. Uuden OK 17 luvun 56 §:ssä säädetään siitä, että eräissä tilanteissa kuuleminen voidaan järjestää videoyhteydellä myös pääkäsittelyn ulkopuolella. Tätä mahdollisuutta ei ole ollut aikaisemmin.

Asianomistaja voi osallistua oikeudenkäyntiin käyntiin kokonaisuudessaan etäyhteydellä uuden OK 17 luvun 51 tai 52 §:ssä säädetyn edellytyksin (OK 17:34a, vastaava sääntely on 1.1.2016 lukien ROL 6 luvun 7 §:n 3 momentissa). Mainituissa 51 §:ssä säädetään edellytyksistä kuulla henkilöä asianosaisen tai muun läsnä olematta tai näkösuojan takaa).

Muutoin kuin todistelutarkoituksessa kuultuna rikosasian vastaaja ei voi osallistua oikeudenkäyntiin videoneuvottelua käyttäen niin, että se korvaisi henkilökohtaisen läsnäolon. Tällaisen mahdollisuuden ulottamista rikosasian vastaajaan on ehdotettu (Videoneuvottelun käytön kehittäminen, oikeusministeriön toiminta ja hallinto 10/2013). Syytetty voisi ehdotuksen mukaan osallistua oikeudenkäyntiin videon välityksellä, jos hän siihen suostuu ja jos rikoksesta ei ole säädetty ankaraa rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kanta syytetyn osallistumisesta oikeudenkäyntiin videolinkin välityksellä on, ettei se sellaisenaan ole välttämättä ihmisoikeussopimuksen vastaista, mutta menettelyn tulee perustua kansalliseen lainsäädäntöön sekä palvella jotakin hyväksyttävää päämäärää ja täyttää sopimuksen 6 artiklan vaatimukset.

Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan syytetyllä tulee kuitenkin olla oikeus osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin ensimmäisessä oikeusasteessa (Sakhnovskiy v. Venäjä suuri jaosto 2.11.2010 kohta 96). Muutoksenhakuasteessa taas läsnäololla ei ole välttämättä samaa merkitystä edes silloin, kun muutoksenhakuaste tutkii sekä oikeus- että näyttökysymykset. Huomioon on otettava mm. oikeudenkäynnin erityispiirteet, puolustuksen intresseistä huolehtiminen sekä oikeudenkäynnissä käsiteltävät kysymykset ja niiden merkitys valittajalle, ks. Marcello Viola v. Italia 5.10.2006 kohta 67; Sakhnovskiy kohta 98.

Hyväksyttävänä syinä syytetyn osallistumiselle oikeudenkäyntiin videoyhteydellä muutoksenhakuasteessa ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on mainittu vankien kuljettamiseen liittyvät turvallisuusriskit ja yhteydenpidon estäminen samaan rikollisjärjestöön kuuluviin, vastaajan painostamisen estäminen, epäjärjestyksen ja rikosten ehkäiseminen, todistajien ja asianosaisten suojeleminen henkeen, vapauteen tai turvallisuuteen kohdistuvilta rikoksilta, oikeudenkäynnin nopeuttaminen ja erityisen kiireellisen käsittelyn tarve (Viola kohdat 69–72) sekä siirtämisestä seuraavat kulut ja ajanhukka pitkästä välimatkasta johtuen (Sakhnovskiy kohta 106).

Selvää on, että videoyhteyden tulee olla riittävän laadukas, jotta vastaaja voi sitä käyttäen tosiasiallisesti osallistua oikeudenkäyntiin. Vastaajan pitää voida kuulla ja nähdä muut oikeudenkäyntiin osalliset ja päinvastoin (Viola kohta kohdat 73 ja 74; Sakhnovskiy kohta 106). Vastaajan avustajalla tulee olla oikeus osallistua oikeudenkäyntiin vastaajan sijaintipaikassa tai istuntosalissa ja vastaajalla tulee olla mahdollisuus luottamukselliseen ja tehokkaaseen neuvonpitoon avustajansa kanssa (Viola kohdat 73 ja 74; Sakhnovskiy kohdat 104 ja 105).

Ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan syytetty voi luopua oikeudesta olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä, jos tärkeä julkinen intressi ei läsnäoloa vaadi (esim. edellä mainitut tapaukset Hermi ja Demebukov). Siten syytetty voi myös suostua siihen, että hän osallistuu oikeudenkäyntiin videolinkin välityksellä (ks. myös Golubev v. Venäjä päätös 9.11.2006).

Perustuslakivaliokunta on varsin yleisellä tasolla todennut, että kansallisen perusoikeusjärjestelmän näkökulmasta on oleellista, että kuuleminen videokokouksen välityksellä tulee suorittaa tavalla, joka ei loukkaa Suomen lainsäädännön perusperiaatteita (PeVL 9/2003 vp s. 4/1 liittyen toisessa valtiossa olevan todistajan tai asiantuntijan kuulemiseen videoyhteyksin).

Ihmisoikeustuomioistuimen käytännön perusteella ei siten olisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten vastaista säätää syytetyn osallistumisesta oikeudenkäyntiin videoyhteyksin, kunhan edellä olevat vaatimukset otettaisiin asianmukaisesti huomioon. Siten syytetyn osallistuminen

oikeudenkäyntiin videoyhteydellä käräjäoikeudessa tulee perustua hänen suostumukseensa, jolloin hän samalla luopuu oikeudestaan olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä.

Voitaisiin myös harkita, tulisiko soveltamisala rajata jollain tavalla. Kuten edellä on esitetty, yksi mahdollisuus olisi rajata videokonferenssien ulkopuolelle rikokset, joista säädetty ankarin rangaistus on enintään kaksi vuotta vankeutta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä ei kuitenkaan rikoksen törkeydelle ole annettu merkitystä. Kuitenkin tärkeä julkinen intressi voi vaatia, että syytetyn on oltava henkilökohtaisesti läsnä, vaikka hän on tästä oikeudestaan luopunut.

Hovioikeudessa vastaajan voisi suostua videoyhteyden käyttöön vähintään vastaavissa tapauksissa käräjäoikeudessa, mutta soveltamisala voisi olla laajempikin. Muutoksenhakuasteessa voitaisiin syytetyn osallistuminen oikeudenkäyntiin toteuttaa videoyhteyksin ilman vastaajan suostumusta ottaen huomioon tapausten Viola ja Sakhnovskiy sisältämät kannanotot. – Mainittakoon, että tapauksessa Sakhnovskiy valittaja oli tuomittu alioikeudessa kahdesta murhasta.

Asianomistajan osallistumisesta oikeudenkäyntiin videoteitse ei ole vastaavaa ihmisoikeustuomioistuimen käytäntöä. Vain syytettyä koskee ihmisoikeussopimuksen 6(3c) artikla. On perusteltua lähteä siitä, että asianomistajalla on oltava vastaavalla tavalla oikeus olla läsnä käräjäoikeuden pääkäsittelyssä kuin syytetyllä, mutta asianomistaja voisi osallistua halutessaan oikeudenkäyntiin myös videoyhteyksin. Hänen osaltaan ei olisi välttämättä asetettava mahdollisia mitään lisäedellytyksiä. Asianomistajan suojelemiseen liittyvät näkökohdat puoltaisivat sitä, että hän voisi halutessaan välttää syytetyn kohtaamisesta ja muut henkilökohtaisesta läsnäolosta aiheutuvat rasitukset silloinkin, kun syyte koskee vakavaa rikosta.

Voitaisiin näin ollen lähteä siitä, että asianomistaja voisi osallistua oikeudenkäyntiin halutessaan videoyhteydellä ilman voimassa olevassa laissa olevia edellytyksiä. Edellä lausuttu huomioon ottaen ei olisi estettä myöskään säätää siitä, että tuomioistuin voisi päättää ilman asianomistajan suostumustakin kuulla häntä videoyhteyksin. Ei kuitenkaan vaikuta tasapuoliselta säätää asianomistajalle laajempaa velvollisuutta osallistua ilman suostumusta oikeudenkäyntiin videoyhteyksin kuin syytetylle.

On selvää, että jos syytetyn tai asianomistajan sallitaan mainituista lähtökohdista osallistua pääkäsittelyyn videoyhteyksin, ei ole mielekästä tehdä eroa sen mukaan, osallistuuko etäyhteydellä oikeudenkäyntiin todistelutarkoituksessa kuultavana vai asianosaisen roolissa.

Kysymyksellä on kuitenkin se puoli, että syytetty tai asianomistaja ei välttämättä itse ole paikalla asianosaisen roolissa vaan häntä edustaa asiamies. Tällöin asianosaista voitaisiin kuulla todistelutarkoituksessa videoyhteyksin. Jollei erityisesti tule ilmi vastaan puhuvia seikkoja, voidaan katsoa, että asianosainen on luopunut oikeudestaan olla henkilökohtaisesti paikalla oikeudenkäynnissä tyytyessään asiamiehen osallistumiseen.

Asiaan liittyy myös kysymys siitä, että jos videoyhteyksin käsittelyyn osallistuvalla asianosaisella on avustaja, osallistuuko tämä oikeudenkäyntiin henkilökohtaisesti tai videoyhteyksin asianosaisen luona. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö huomioon ottaen on varminta lähteä siitä, että asianosainen saa valita. Kummallakin vaihtoehdolla on omat hyvät puolensa. Asianosaisen ja avustajan luottamuksellista neuvonpitoa varten tarkoituksenmukaisin ratkaisu on, että molemmat ovat samassa paikassa videoyhteyden päässä. Toisaalta pääkäsittelyssä paikalla oleva avustaja voi seurata muutakin kuin videokuvassa näkyviä tapahtumia. Asianosaisen näkökulmasta paras ratkaisu lienee se, että hänellä on kaksi avustajaa, toinen videoyhteyden päässä asianosaisen kanssa ja toinen pääkäsittelyssä (ks. myös Sakhnovskiy kohdat 102–107 ja Golubev-päätös).

Vielä voidaan kysyä, tulisiko sallia se, että asiamies osallistuu pääkäsittelyyn videoyhteyksin, kun asianosainen ei osallistu oikeudenkäyntiin edes tällä tavalla joko lainkaan tai osallistuu vain osan aikaa, käytännössä todistelutarkoituksessa kuultavana. Johdonmukaiselta vaikuttaisi hyväksyä asiamiehen osallistuminen oikeudenkäyntiin videoyhteyksin, jos hänen päämiehensä sen hyväksyy asiamiehen henkilökohtaista paikallaolon asemesta.

Kuten edellä on todettu, vuoden 2016 alusta lukien on mahdollista ottaa näyttöä vastaan myös pääkäsittelyn ulkopuolella videoteitse. Johdonmukaista olisi sallia asianosaisen osallistuminen menettelyyn myös näissä tapauksissa videoyhteyksin edellä kuvatulla tavalla, koska kysymys on lähinnä pääkäsittelyä täydentävästä menettelystä.

Vielä voidaan huomauttaa siitä, että ihmisoikeustuomioistuin on edellä kuvatuin tavoin edellyttänyt sekä kuvan että äänen välittämistä. Tältä osin puhelinkonferenssi eli pelkän äänen välittäminen ei riitä. Sinänsä voitaisiin katsoa, että asianomistajan suostumuksella hän tai hänen asiamiehensä voisi osallistua oikeudenkäyntiin puhelimitse. Tätä ei kuitenkaan voida pitää suositeltavana ratkaisuna. Lähtökohtana on, että todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä voidaan kuulustella puhelimitse, mutta kuulemisen tulee koskea vähempiarvoista seikkaa tai olla teknisluonteista asiantuntijatodistelun tyyppistä (ks. myös KKO 2013:68 ja KKO 2014:78). Oikeudenkäyntiin ei lähtökohtaisesti voi tehokkaasti osallistua pelkällä ääniyhteydellä.

Olisiko sitten tarpeen laajentaa vastaavalla tavalla video- tai puhelinyhteyden käyttöä myös todistajiin ja asiantuntijoihin? Tässä suhteessa voidaan todeta, että mahdollisuudet etäyhteyden käyttöön laajenevat vuoden 2016 alussa. On perusteltua odottaa kokemuksia uudesta lainsäädännöstä ennen kuin järjestelmää ryhdytään laajentamaan.

Voimassa oleva lainsäädäntö antaa tuomioistuimille päätösvallan siitä, onko vastaajan tai asianomistajan tai muun kuultavan tultava paikalle henkilökohtaisesti vai voidaanko käyttää videoneuvottelua. Tuomioistuimilla tulisi olla päätösvalta näistä kysymyksistä myös jatkossa. Tuomioistuin voisi pitää tarpeellisena asianosaisen henkilökohtaista läsnäoloa esimerkiksi luotettavan näytön arvioinnin edellytysten parantamiseksi, vaikka asianosainen pyytäisikin saada osallistua oikeudenkäyntiin videoyhteyksin. Toisaalta ei pitäisi olla poissuljettua, että asianosaista kuultaisiin

todistelutarkoituksessa hänen henkilökohtaisesti läsnä ollen ja että muutoin hän osallistuisi oikeudenkäyntiin videoyhteydellä, jos tämä olisi perusteltua oikeudenkäynnin laajuus huomioon ottaen.

Lopuksi voidaan todeta, että riita-asioiden osalta voitaisiin sallia vastaavassa määrin etäyhteyden käyttö kuin rikosasian asianomistajalle, jos tuomioistuimien katsoisi videokonferenssin soveliaaksi.

Taloudelliset vaikutukset

Videoyhteyden käytön laajentaminen ei välttämättä vähentäisi olennaisesti tuomioistuinten kustannuksia, mutta sillä saattaisi olla vaikutuksia asianosaisten matka- ja muihin kustannuksiin ja sitä kautta myös valtion vastattavaksi tuleviin oikeudenkäyntikuluihin. Vaikutuksia korvattaviin oikeudenkäyntikuluihin on käytettävissä olevien tietojen perusteella vaikea arvioida.

Vuonna 2010 hovioikeuksille tehdyn kyselyn mukaan hovioikeudet käyttivät vuonna 2009 matkakäräjiin noin 13 henkilötyövuotta (työmäärän kustannus vuoden 2014 kustannustasolla noin 1,1 miljoonaa euroa; 0,085 milj. e/htv). Suurin osa tästä on kuitenkin työtä, joka olisi tehtävä myös järjestettäessä pääkäsitely varsinaisella istuntopaikalla. Hovioikeuksien välittömät matkamenot vuonna 2014 olivat 0,42 miljoonaa euroa, mutta vain osa aiheutuu matkakäräjistä. Hovioikeuksien matkakustannukset ovat vähentyneet vuodesta 2010 noin 19 prosenttia.

Jos oletetaan, että matkakäräjien määrä olisi pysynyt suurin piirtein vuoden 2009 tasolla, että matkustamiseen liittyvän lisätyön osuus olisi matkakäräjiin käytetystä työmäärästä noin neljännes ja että kaksi kolmannesta matkamenoista aiheutuu matkakäräjistä, olisi matkakäräjien lopettamiseen liittyvä teoreettinen säästöpotentiaali noin 0,6 miljoonaa euroa vuodessa. Matkakäräjät (669 kpl vuonna 2009) olisi tällöin kuitenkin korvattava kokonaan videokuulemisilla, mistä aiheutuisi myös kustannuksia. Nykyisin käytössä olevat videoneuvottelulaitteet edellyttävät tiloja ja henkilökuntaa myös kuulemispaikalle. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että matkakäräjiä vähentämällä tuskin on saavutettavissa merkittäviä säästöjä hovioikeuksille.

Jos vastaajaa voitaisiin kuulla hovioikeudessa videon välityksellä hänen suostumuksestaan riippumatta, voisi muutos vähentää vankikuljetusten kustannuksia. Tätä tulisi tarvittaessa arvioida tarkemmin Rikosseuraamuslaitoksen tietojen avulla.

7 Yhteenveto

Kokoonpanojen keventäminen

Käräjäoikeuden kokoonpanoja voitaisiin uudistaa joko lähtien siitä, että lautamiehistä luovutaan (säästövaikutus noin 2 milj. e/v), tai siitä, että lautamiehet pysytetään, mutta yhden tuomarin kokoonpanoa laajennettaisiin kattamaan rikokset, joista säädetty ankarin rangaistus on neljä tai kuusi vuotta vankeutta (säästövaikutus n. 0,66 tai 1,0 milj. e/v). Hovioikeudessa yhden tuomarin kokoonpanossa voitaisiin käsitellä käräjäoikeuden esitutkinta- tai pakkokeinolain nojalla tekemää

ratkaisua koskevat muutoksenhaut sekä ratkaisut, jotka koskevat muutoksenhakua päätökseen, jolla yhdyskuntaseuraamus on muunnettu muuksi rangaistukseksi tai jolla seuraamus korvataan toisenlaisella rangaistuksella (säästövaikutus noin 0,2–0,3 milj. e/v). Hovioikeus voisi käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa myös asiat, joissa ylimääräistä muutosta on haettu käräjäoikeudessa ensiasteena. Muutos voisi koskea rikosasioiden lisäksi riita-asioita. Korkeimmassa oikeudessa kolmen tuomarin kokoonpanoa voitaisiin laajentaa käsittämään asiat, joissa korkein oikeus toimii toisena oikeusasteena, sekä ylimääräiset muutoksenhaut, joissa tuomarit ovat yksimielisiä hyväksymisestä (säästövaikutus 0,02–0,3 milj. e/v, arvioitava tarkemmin lainvalmistelussa).

Käräjäoikeuden rikosasioiden kirjallisen menettelyn laajentaminen

Kirjallisen menettely perustuisi edelleen siihen, että vastaaja tunnustaa teon ja suostuu kirjalliseen menettelyyn. Kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentamista voitaisiin harkita esimerkiksi siten, että menettelyssä voitaisiin käsitellä rikosasia, kun rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on enintään neljä vuotta vankeutta. Menettelyssä voitaisiin tuomita enintään vuosi vankeutta. Vastaajalle olisi varattava tilaisuus antaa suullinen lausuma, jos vankeusrangaistus olisi yli yhdeksän kuukautta vankeutta. Säädetyn soveltamisalan laajentamisella ei ole merkittävää säästövaikutusta, suurempi merkitys on menettelyn tosiasiallisen soveltamisen laajuudella.

Yhden kosketuksen periaate

Lainsäädäntöä voitaisiin selventää siten, että rikoksesta epäilty olisi velvollinen jäämään esitutkinnan päättymisen jälkeen lyhyeksi ajaksi esitutkintaviranomaisen huostaan haasteen tiedoksiantoa varten.

Syytetyn läsnäolovelvollisuuden supistaminen

Syytetyllä olisi aina oikeus olla läsnä käräjäoikeuden ja hovioikeuden pääkäsittelyssä. Syytetyn läsnäolovelvollisuutta voitaisiin muuttaa niin, että se rajoittuisi tilanteeseen, jossa häntä on kuultava todistelutarkoituksessa tai jossa tuomioistuin muuten pitäisi hänen läsnäoloaan tarpeellisena. Asian käsitteleminen ja ratkaiseminen käräjäoikeudessa tai hovioikeudessa syytetyn poissa ollessa tällöin edellyttäisi, että paikalla on syytetyn asiamies. Asian tutkiminen ja ratkaiseminen poissaolokäsittelyssä, jossa paikalla ei ole syytettyä eikä asiamiestäkään, jäisi edelleen ROL 8:11–12:ssä säädetyn varaan. Tutkintavangin erityisestä läsnäolovelvollisuudesta voitaisiin luopua ja soveltaa häneen pääsääntöä. Hovioikeuden pääkäsittelyä koskevaa sääntelyä voitaisiin muuttaa niin, että jos valittaja jää pois mutta on lähettänyt asiamiehen, pääasia tutkittaisiin ja ratkaistaisiin vastaajan poissaolosta huolimatta. Toimenpiteisiin liittyy säästöpotentiaalia, mutta tarkkaa säästövaikutusta on tässä vaiheessa vaikea arvioida tarkemmin.

Videoyhteyden käytön laajentaminen

Syytetyllä tulee olla oikeus osallistua käräjäoikeuden käsittelyyn henkilökohtaisesti. Kuitenkin voitaisiin harkita, että syytetty voisi suostua siihen, että hän osallistuu kokonaisuudessaan oikeudenkäyntiin videoyhteydellä. Mahdollista olisi suostumuksesta huolimatta rajoittaa esimerkiksi syytteessä tarkoitetun teon rangaistusmaksimin mukaan videoyhteyden käyttöä.

Hovioikeudessa voitaisiin hyväksyä syytetyn osallistuminen oikeudenkäyntiin suostumuksensa perusteella vähintään yhtä laajasti kuin käräjäoikeudessa. Lisäksi voitaisiin harkita, että joissain tapauksissa ilman suostumustakin syytetty osallistuisi hovioikeuden pääkäsittelyyn videoyhteyksin. Edellytyksenä voisi olla ihmisoikeustuomioistuimen esittämät hyväksyttävät syyt menettelylle, etenkin asianosaisten ja kuultavien suojeleminen rikoksilta tai muut turvallisuusriskit.

Syytetyllä olisi oikeus valita, onko hänen avustajansa paikalla tuomioistuimen pääkäsittelyssä vai samassa paikassa syytetyn kanssa.

Asianomistajalla tulisi vastaavasti olla oikeus osallistua henkilökohtaisesti käräjäoikeuden käsittelyyn. Hän voisi kuitenkin suostumuksensa mukaisesti ilman lisäedellytyksiä osallistua oikeudenkäyntiin kokonaisuudessaan videoyhteyksin. Hovioikeudessa asianomistaja voisi samaten osallistua oikeudenkäyntiin videoyhteyksin suostumuksellaan. Harkita voitaisiin myös sitä, että hovioikeus voisi laissa tarkemmin säädettävien perusteiden velvoittaa asianomistajan käyttämään videoyhteyttä ilman hänen suostumustaan.

Jos syytetty tai asianomistaja osallistuu oikeudenkäyntiin vain osittain videoyhteyksin tai jos hän ei osallistu oikeudenkäyntiin ollenkaan, voitaisiin harkita, että asianosaisten asiain voi osallistua oikeudenkäyntiin videoyhteyksin päämiehensä suostumuksella.

Riita-asioissa voitaisiin sallia asianosaisten tai heidän asiain osallistuminen oikeudenkäyntiin videoyhteyksin asianosaisten suostumuksella.

Kaikissa tapauksissa edellytyksenä videoyhteyden käytölle lisäksi olisi, että tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi.

Videoyhteyden käytön laajentamisen säästövaikutuksia on tässä vaiheessa vaikea arvioida.